

Négy északi költő Doris Kareva: *Tavaszban élek*, 2015, Eva Ström: *Az újságkihordó elaludt*, 2014, Sirkka Turkkka: *És a világ fél lábon állt, akár egy kócsag*, 2014, Tua Forsström: *Miután egy éjszakát lovak közt töltöttem*, 2016. Mind a négy kötetet a Magyar Napló Kiadó jelentette meg.

Tegyük a szívünkre a kezünket: az „északiság” fogalma meglehetősen elmosódott még a viszonylag művelt emberek számára is. Nagyjából a természetközelségre, a luxus nélküli, ugyanakkor fejlett, esztétikus és racionális tárgyi kultúrára, valamiféle szigorú protestáns etikára, toleranciával vegyes szabadságszeretetre gondolunk, ha az északi népekkel kapcsolatban kell gyorsan véleményt alkotni. És talán még az jut eszünkbe, hogy arrafelé nyáron túlságosan világos van éjszaka, télen meg olyan kevés a fény, hogy a szoláriumok gyakori látogatása nélkül bizony a depresszió kopogtatna be ajtónkon. A magyar olvasó szerencséjére van egy fordító, aki rendkívüli otthonossággal mozog a svéd, finn és észti irodalom területén, és biztos kézzel választja ki azokat a műveket, amelyek segíthetnek közelebb hozni a magyarokhoz a kortárs északi szerzőket. Jávorszky Béla több tucatnyi próza- és verseskötetet fordított magyarra az elmúlt évtizedekben. Ez a recenzió a Magyar Napló Kiadónál megjelent négy legutóbbi verseskötetre pillant. Ami közös a négy kötetben, hogy mindegyiknek nő a szerzője, és mindegyik érdemes a figyelmünkre.

A legfiatalabb közöttük az észti Doris Kareva (1958–), akinek a neve a közelmúltban felbukkant a Nobel-díj esélyeseinek tágabb körében, és leginkább abban tér el a többiektől, hogy költészetét erős szenvedélyesség jellemzi, amit – paradox módon – legtöbbször kötött formákban fejez ki. Szinte az egész északi líra évtizedekkel ezelőtt áttért a szabadversre, ám ezzel a tendenciával Kareva szembehelyezkedik, anélkül hogy a költészetét akár a legcsekélyebb mértékben is idejétnak éreznék. Mintha szerelmeinek szüntelen parázslása szolgáltatná lírája anyagát. Kareva azonban szerencsénkre képes arra, hogy a szerelem házán olyan ablakokat nyisson, amelyek a szorongásra, a nemlétre, a titkokra nyílnak. A tizedik olvasás után jöttem rá, hogy magyar olvasóként Kareva líráját Takács Zsuzsa felől olvasom, és ez a váratlan fel-

ismerés teljesebbé tette a befogadói élményt. Kareva különös képessége, hogy magától értetődő természetességgel nyúl mindenféle nyelvi regiszterhez, és nem tartóztatja meg magát valamely motívum alkalmazásától csak azért, mert már sokan használták előtte. És az olvasó által átértett befogadás visszaigazolja ezt a költői bátorságot. A kötet egyik legszebb darabja, az *Álmainkban és verseinkben* sok előd után is képes eredeti és autentikus választ adni arra, hogy mi a költészet. Legszívesebben az egészet idézném, de terjedelmi okok miatt be kell, hogy érjem egyetlen mondattal a versből: „Képes létrehozni a fölismerés villámfényű hidját két idegen között – mivelhogy azok, akik közt világok feszülnek, a lelkük mélyén többnyire rokonok.”

A svéd Eva Ström (1947–) költői debütálása idején, és utána még néhány évig orvosként dolgozott. Hosszan hömpölygő soraiban titokzatos északi mesék, sötétség, kristályok, sziklarajzok, rúnakövek kaivarognak. Így ír a *Magába zárt a hegy* című versben: „pedig kövület akart lenni, jel / halott állatként akart élni a kőben, / és mindenkor tanúskodni a varázslatról.” A mocsárba süllyedés és a cseppkövek motívumai, az öröm és a végzet koordináta-rendszerében egyfajta misztikus történelmet idéznek meg, emlékeztetve az ír Seamus Heaney világára. Eva Ström későbbi költészetében rendkívüli érzékenységgel fordul az emberi szenvedés minden formája felé, legyen szó terrorcselekményről, afrikai lányok megcsonkításáról vagy egy komphajó elsüllyedéséről. Általában sikerül elkerülnie az efféle témák kínálta veszélyt: versei nem lesznek lírába csomagolt újságcikkek. Orvosi tudással és nagy költői erővel néz szembe sok versében a születéssel és a halállal. Jávorszky Béla figyelmét dicséri, hogy a kötetbe egyaránt belekerült a *Scholzenlust* és a *Liebfrauenkirche* című vers. A két vers szövegének nagyjából a fele azonos, és kivételes olvasói élményt jelent annak követése, hogy mely pontokon vesz más irányt a szöveg, illetve hol kanyarodik vissza. Mindkét szöveg – ahogy Eva Ström szövegei általában – mélyre hatol, orvosi műszerek pontosságával, Bergman-filmeket idéző nyomasztó elszántsággal tapogatja le a magány, a téboly, a halál felé vezető utat. A két vers zárata szinte azonos: a hiteles közlés ontológiai veszélyeztetettségét fogalmazza meg a költő: „felütöd a létező kézikönyveket /

és azt látod, hogy a bennük lévő szavak fele megszőkött.” Nekünk, magyaroknak különös csemege, hogy néhány verse sajátos fénytörésbe ágyazva szól magyarországi utazásairól. Szokatlan érzés svéd költőnél ilyen szavakat olvasni: Kelenföldi pályaudvar, Tas vezér utca, Feneketlen-tó, Theodora ásványvíz.

A finn Sirkka Turkka (1939–) kemény és férfias lírája elemi erővel szólaltatja meg minden igazi költészet attribútumát, a szembenézést a magányossággal, a halállal, a dolgokat ezer alakban befonó titkokkal. A kimondás ereje, esztétikai magasfeszültsége révén az olvasó is részesül a költői megváltás sajátos formáiban. Sirkka Turkka ilyen sorokat is leír: „Elégedett naprendszer vagyok egy napsütötte dombon, / szakadék vagyok, magamba roskadok.” „Mevénült denevér az állomásépület, ráncait hajnalban kisimítja.” „És a partokon a fű kiáltása, a közelgő vihar üstdobja / és a fák különös kórusa zokog.” „Jaj, barátaim, ti akik úgy megritkultatok, / és akiket csupán egy biztosítótű kapcsol a világhoz, / holott vállatokon hordozzátok a világmindenséget.” Sirkka Turkka költészetének a centrumában a filozófiai értelemben vett szabadság alakzatai állnak. A magától értetődő szabadság, a szomorú szabadság, a felelősségteljes szabadság, a költészet révén megteremtett szabadság. Költői beszédmódja révén a magyar líra hagyományrendszerével is rokonságot mutat, a recensens helyenként Kassák Lajos hangját, máshol Csoóri Sándorét véli felfedezni. Pályája elején Turkka könyvtáros volt, majd az állatok iránti szeretete okán lovasz lett, végül szabadfoglalkozású író. Költőként több mint tíz éve hallgat, e válogatás nagyszerűsége okán abban reménykedem, hogy csak valamire készül, és ez a hallgatás nem végleges.

Tua Forsström (1947–) finnországi svéd költő lírája annyiban feltétlenül eltér a másik három költőtől, hogy verseiben egymást érik az utalások az európai kultúra, irodalom, filozófia jeles személyiségeire, értékeire. Lírájának ez egyfajta mérsékelt posztmodern jelleget kölcsönöz, ami azonban mindvégig erős ellenpontozást kap attól a nyilvánvaló költői attitűdtől, hogy folyamatosan mer dönteni jó és rossz között. Forsström sokat írt verseinek más művekhez való kapcsolódásairól, egyáltalán a kultúra és a művészet

folytonosságáról: „*Olvasni* anélkül is lehet, hogy ír-nánk. De *írni* nem tudok úgy, hogy ne olvasnék – ne néznék képeket, filmet, vagy ne hallgatnék zenét. Annak, hogy olyan sok idézet, utalás és név fordul elő az írásaiban, egyszerűen az az oka, hogy ezek természetes részei az életemnek, akárcsak a család és a barátaim.” Helyzete abban is egyedi, hogy finnországi svédként a kisebbségi lét sorsa jutott neki. Tua Forsström nehezen találta meg a hangját, átélt alkotói válságokat, de annyiban szerencsés alkat, hogy mindent sikerült a maga hasznára fordítania. Sok hatást fogadott magába, végül azonban másokéval összetéveszthetetlen stílust alakított ki. Legjobb verseiben a Tomas Tranströmerére emlékeztető szintetikus lírát sikerül megvalósítania, amely a maga összetettségében szólaltatja meg a tudatunk szerint megélt belső, titokzatos világot és a teljességgel anyagszerű, de nem kevésbé titokzatos külsőt. Költészetének lényegét talán abban lehet megragadni, hogy folytonosan elbizonytalanodó lírai hősei végül mindig magukra találnak, és akár erővel, akár gyengédséggel, lényeglátással, vagy éppen az emlékezet hatalma révén megóvják azt, amit fontosnak hisznek. Ebbe a költői univerzumba belefér a temetői gyertyagyújtás, az ablaküvegen lecsorgó eső láttán érzett öröm, az éjszakai búzában úszó aratógép reflektorai, a békésen alvó lovak közt üdítőnek érzett ammóniaszag.

Forsström a pályakezdésére visszatekintve írja a következőket: „Számos könyvről írtam vágyakozva és irigyen, ahogy olyan könyvekről ír az ember, amelyeket legszívesebben ő maga írt volna meg.” Ez a gondolat szinte ajándék, hiszen a jelen recenziót jegyző költő számára ez a négy könyv ilyen. Különös, szomorú és tiszta hangon szólal meg mind a négy költő. Magyar hangjukat Jávorszky Bélának, illetve – Tua Forsström néhány verse erejéig – Nagy Gáspárnak köszönhetik. Jávorszky Béla munkája kiterjedt a válogatásra és az utószók megírására is. A négy kötet feltétlenül pontosíthatja az „északiságról” alkotott fogalmainkat, de miután kivétel nélkül az európai líra élvonalába tartoznak, így az az olvasó sem csalódik, aki nemcsak egyedi színekre vágyik, hanem egyetemességre is.

Filip Tamás